

שנאמר [שמואל א כג] "היסגירו בעלי קעילה אתי ואת אנשי ביד שאול?" ויאמר ה': יסגירו".

ואם השעה דחוקה והוצרך הרבר לשאול שנים כאחד — מחזירין לו שנים. שנאמר [שמואל א ל]: "וישאל דוד בה' לאמר:

א. האם ארדף אחרי הגדוד הזה?

ב. האשיגנו?

ויאמר לו באורים ותומים:

א. רדוף!

ב. כי השג תשיג והצל תציל".

ומוסיפה הגמרא כלל בענין האורים ותומים:

ואף על פי שגזירת נביא על פורענות חוזרת, יכולה להתבטל אם יחזרו בתשובה, גזירת אורים ותומים — אינה חוזרת, שאינה מתבטלת!

שנאמר [במדבר כז] "במשפט האורים". שנחשבת תשובתם של האורים ותומים כפסק דין, שאינו מתבטל.

ולמה נקרא שמן "אורים ותומים"?

אורים — שמאירין את דבריהן, שהוראתם ברורה ובהירה.

תומים — שמשלימין את דבריהן, שאינם מתבטלים.

ואם תאמר: כנבעת בנימין — מפני מה לא השלימו דבריהם? שהרי פעמיים, בשני הימים הראשונים למלחמתם בבני בנימין,

אלא הרי הוא שואל כדרך שאמרה חנה בתפלתה, שנאמר [שמואל א א] "והנה היא מדברת על לבה. רק שפתייה נעות, וקולה לא ישמע". דהיינו, שביטאה תפילתה בשפתייה, בלחש.

אין שואלין באורים ותומים שני דברים כאחד.

ואם שאל שני דברים כאחד — אין הם מחזירין עונים לו אלא על דבר אחד בלבד.

ואין מחזירין לו אלא על הדבר הראשון.

שנאמר כאשר שאל דוד שתי שאלות כאחד [שמואל א כג]:

א. "היסגרני בעלי אנשי קעילה בידו של שאול?"

ב. "הירד שאול לקעילה?"

וענו לו על דבר אחד: ויאמר ה': ירד שאול לקעילה!

ומקשיגין: והא אמרת אין מחזירין אלא על הדבר הראשון, ואילו כאן הוא קיבל מענה על הדבר השני!?

עג-ב ומתרציגן: דוד שאל שלא כסדר, שהיה לו להקדים את השאלה האם ירד שאול לקעילה ורק לאחר מכן לשאול אם בני קעילה יסגירוהו.

ולכן החזירו לו כסדר, על השאלה שהיתה ראויה להשאל תחילה.

וכיון שידע דוד, לפי התשובה שקיבל על ירידת שאול ולא קיבל תשובה על הסגרתו, ששאל שלא כסדר — חזר ושאל על הסגרתו, ועתה היתה שאלתו כסדר.

אמר רב שמואל בר יצחק: אברהם יצחק ויעקב כתיב שם על החושן, בנוסף לשמות השבטים, ובהם יש אות צד".

ועוד הוי"ן בה: והא לא כתיב טי"ת!

אמר רב אחא בר יעקב: "שבטי ישורון" כתיב שם על החושן.

מיתיבי על מה שאמרו רבי יוחנן וריש לקיש שעל פי צירוף האותיות היה הכהן קורא את התשובה, מהא דתניא:

כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש, ואין שכינה שורה עליו — אין שואלין בו.

והראיה: שחרי שאל צדוק הכהן באורים ותומים, ועלתה לו תשובה. ואילו אביתר הכהן שאל ולא עלתה לו תשובה.

שנאמר [שמואל ב טו] "ויעל אביתר", שהעבירו דוד מן הכהונה הגדולה משום שלא עלתה לו תשובה מהאורים ותומים, והבין מכך דוד שפסקה מאביתר רוח הקודש. והמשך הפסוק הוא "עד תם כל העם".

ואם כדברי רבי יוחנן וריש לקיש שהיו האותיות בולטות או מצטרפות, לשם מה צריך לקריאתן רוח הקודש?

ומשנינן: סויעי הוה מסייע הכהן בהדיהו של האותיות. כי אם לא היה הכהן במדריגת רוח הקודש לא היו האותיות בולטות או מצטרפות.

שנינו במשנה: ואין שואלין אלא למלך או לאב בית דין.

שאלו בני ישראל באורים ותומים אם לעלות ולהלחם בכני בנימין בעקבות מעשה פילגש בגבעה, וקיבלו תשובה לעלות ובכל זאת נכשלו בני ישראל במלחמתם בכני בנימין!?

תשובתך: הם, בני ישראל, שלא ביהנו, שלא שאלו אם מלחמתם תהיה לנצח אם להנצח אלא רק שאלו אם לעלות ולהלחם, קיבלו תשובה להלחם אך לא היה בה הבטחה לניצחון [לפי רש"י במסכת שבועות לה ב, ועייין לשון רש"י כאן].

ורק באחרונה, במלחמתם השלישית, שביחנו, ששאלו אם ינצחו — הסכימו עמם משמים, וענו להם באורים ותומים שינצחו, "כי מחר אתננו בידך".

שנאמר בפעם השלישית: [שופטים כ] "ופינחם בן אלעזר בן אהרן עמד לפניו בימים ההם לאמר, לשאול: האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי, אם אחרל"? והשאלה "אם אחרל" משמעותה — האם אנצח?

"ויאמר ה' באורים ותומים: עלו, כי מחר אתננו בידך".

כיצד נעשית הוראת האורים ותומים?

רבי יוחנן אומר: בולטות היו האותיות של החושן שבהן היתה מתקבלת התשובה, והיה הכהן קורא את האותיות הבולטות.

ריש לקיש אומר: האותיות שבהן היתה התשובה היו נעקרות ממקומן ומצטרפות למילים, שהן המענה על השאלה.

והוי"ן בה: והא לא כתיב בהו אות צד"י, ואיך היתה מתקבלת תשובה אם צריך לה האות הזאת!?

מנא הני מילי?

אמר רבי אבהו: דאמר קרא על יהושע, שבשעה שהתמנה למנהיג על עם ישראל היה לו דין מלך [במדבר כז] "ולפני אלעזר הכהן יעמוד, ושאל לו במשפט האורים, על פיו יצאו ועל פיו יבואו" — הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה."

הוא — זה יהושע, שהיה לו דין מלך.

וכל בני ישראל אתו — זה הכהן משה מלחמה.

וכל העדה — זו סנהדרין.

הדרן עלך פרק בא לו כהן גדול

פרק יום הכפורים

מתניתין:

חמש לשונות עיניו נאמרו ביום הכיפורים, ומכאן אמרו חכמים כי חייבים לענות את הנפש ביום הכיפורים בחמשה עניים, ואלו הם:

יום הכפורים אסור:

א. באכילה ובשתיה. ב. וברחיצה. ג. ובסיכה. ד. ובנעילת הסנדל. ה. ובתשמיש המטה.

והמלך שדרכו להראות נאה, והכלה שצריכה להיות נאה כדי להתחבב על בעלה — ירחצו את פניהם, ובגמרא יתבאר טעם ההיתר.

והחיה, יולדת, תנעול את הסנדל כדי להמנע מהצינה, לפי שהיא קשה ליולדת.

כל ההיתרים הללו למלך כלה ויולדת הם, דברי רבי אליעזר.

וחכמים אוסרין.

האוכל ביום הכיפורים כשיעור כותבת [תמרה] הגסה [גדולה], כמותה וכגרעינתה.

והשותה משקה כשיעור "מלא לוגמיו".

חייב כרת אם עשה זאת בזדון, וחטאת אם עשה זאת בשגגה.

כל האוכלים מצטרפין לשיעור ככותבת.

וכל המשקין מצטרפין לשיעור "מלא לוגמיו".

האוכל פחות מכשיעור ושותה פחות מכשיעור — אין מצטרפין המאכל והמשקה לשיעור המחייב.

גמרא:

שנינו במשנה: יום הכיפורים אסור באכילה.

והוינן בה: וכי הוא רק "אסור" באכילה, ותו לא?!

והרי ענוש כרת הוא על אכילתו?!

אמר רבי אילא, ואיתומא רבי ירמיה: לא נצרכה, לא נאמר ה"איסור" אלא ביחס לאכילת חצי שיעור, פחות משיעור ככותבת הגסה, שאין בו ענוש כרת אלא רק יש איסור לאוכלו.

אלמא למה תנן: הנשבע שבועה שלא אוכל, ואכל נבילות וטריפות, שקצים ורמשים — חייב קרבן שבועה. ורבי שמעון פוטר.

והוינן בה במסכת שבועות: אמאי חייב קרבן שבועה, ואיך חלה שבועתו, והרי מושבע ועומד מהר סיני הוא שלא לאכול מאכלות אסורות. ואם כן, הרי הוא כנשבע לקיים את המצוה, שאין שבועתו חלה.

ומשנינן שם במסכת שבועות שני תירוצים:

האחד, של רב ושמואל ורבי יוחנן, דאמרי: כאן מדובר בכולל בשבועתו דברים המותרים עם דברים האסורים, שאז ביכולתו להשבע גם על דבר איסור, שהוא מצווה שלא לאוכלו. כי היות שחלה השבועה על דבר ההיתר היא חלה גם על דבר האיסור.

ואילו רבי שמעון חולק וסובר שאין שבועה הכוללת היתר ואיסור חלה גם על האיסור.

והתירוץ השני: ריש לקיש אמר: הכל מודים שאי אפשר להחיל שבועה על דבר האסור אפילו אם הוא כולל עמו בשבועתו דבר המותר.

ולכן, אי אתה מוצא שתחול שבועה על דבר האסור, אלא:

או במפרש בשבועתו שלא יאכל חצי שיעור מדבר איסור, לפי שחצי שיעור הוא דבר המותר, כיון שאין בו שיעור.

וזאת, אליבא דרבנן, הסוברים שהנשבע שלא לאכול ולא פירש בדבריו שיעור, כוונתו לאסור אכילה בשיעור כזית ולא בפחות. ולכן, לדבריהם, רק אם פירש

אך, אם נעמיד את לשון המשנה שהוא ביחס לאכילת חצי שיעור, עדיין יש להקשות:

כי הניחא למאן דאמר "חצי שיעור" — אסור מן התורה?

אלא למאן דאמר "חצי שיעור" — מותר מן התורה, מאי איבא למימר, והרי לדבריו אין איסור!?

ומביאה הגמרא את מקור מחלוקתם:

דאיתמר: חצי שיעור — רבי יוחנן אמר: אסור מן התורה, ריש לקיש אמר: מותר מן התורה.

הניחא לרבי יוחנן, שפיר אפשר להעמיד את לשון ה"איסור" שבמשנתנו שהוא מתייחס לפחות משיעור.

אלא לריש לקיש, שמתיר לאכול פחות מכשיעור מדין תורה — מאי איבא למימר, למה כתבה המשנה לשון "אסור", והרי מותר לאכול פחות מכשיעור ביום הכיפורים, ואילו באכילת שיעור מתחייבים כרת!?

ומשנינן: מודה ריש לקיש שחצי שיעור אסור מדרבנן, ולכך התכוונה המשנה באיסור האכילה.

ומקשינן: אי הכי, אם אכן לריש לקיש חצי שיעור אסור מדרבנן, תחזור קושיה שהתקשינו בה במסכת שבועות [כג ב]:

הנשבע שלא יאכל חצי שיעור ממאכל אסור, ואכלו — לא נחייב עליה קרבן שבועה, כמו דין אדם הנשבע לקיים את המצוה או לבטלה, ועבר על שבועתו, שהוא פטור מקרבן שבועה.

עדים שיבואו ויעידו עבורו, והם כופרים בכך, בשקר, וטוענים שאינם יודעים לו עדות, והרי הם חייבים [על כפירתם בהשבעתו], קרבן שבועת העדות — אינה נהגת אלא בעדים הראויין להעיד, שכפרו בשבועה בידיעת העדות.

והוינן בה, בדברי המשנה "ואינה נהגת אלא בראויין להעיד" — למעוטי מאי? והרי כבר ביארה המשנה ברישא את כל אלו הראויים להעיד ואת כל אלו שאינם ראויים להעיד.

רב פפא אמר: למעוטי מלך, שכשר לעדות, אך אינו מעיד מחמת כבוד המלכות. ובאה המשנה לומר שאם השביע אדם את המלך שיבוא להעיד עבורו, וכפר המלך, וטען בשקר שאינו יודע לו עדות, הרי הוא פטור מקרבן שבועת העדות.

רב אחא בר יעקב אמר: למעוטי מי שפסול לעדות מדרבנן, מחמת היותו "משחק בקוביא" [מהמר, שאינו גולן ממש], וכפר בהשבעה שהשביע אותו אדם להעיד עבורו, שהוא פטור מקרבן שבועת העדות, היות ומדרבנן הוא אינו ראוי להעיד.

ומוכיחה הגמרא: והא משחק בקוביא — מדאורייתא מיחזי חזי, ראוי הוא להעיד מן התורה, ורק רבנן הוא דפסלוהו להעיד. ובכל זאת לא קא חיילא עליה שבועה, לא חלה עליו שבועת העדות, מחמת היותו אינו ראוי לעדות מדרבנן.

ואם כן, הוא הדין בשבועת ביטוי, לא תחול השבועה על דבר שהוא אסור מדרבנן.

וחוזרת השאלה: אם נאמר שלריש לקיש חצי שיעור אסור מדרבנן — הכיצד חלה

בשבועתו שאוסר עצמו באכילת פחות משיעור כזית הוא נאסר בפחות משיעור כזית.

או אפילו בסתם את שיעור איסור אכילתו בשבועתו, ולא פירש שנשבע על אכילת חצי שיעור.

טו-א ואלביא דרבי עקיבא, דאמר: אדם הנשבע שלא יאכל ולא פירש כמה — אוסר עצמו בשבועתו באכילת כל שהוא.

ומדובר כשאכל פחות משיעור, שעליו הוא אינו מושבע ועומד מהר סיני שלא לאוכלו, ולכן הועילה שבועתו.

[ורבי שמעון חולק, ופוטר, היות ולשיטתו איסור אכילה הוא מן התורה בכל שהוא, אפילו לעונש מלקות, ולא נאמרו השיעורים אלא ביחס לחיוב קרבן. ולדבריו, גם על פחות מכזית הוא מושבע ועומד מהר סיני שלא לאוכלו].

ואם נאמר שלפי ריש לקיש יש איסור מדרבנן לאכול חצי שיעור, תיקשי, כיצד לרבנן חלה שבועתו על פחות משיעור, והרי הוא מושבע ועומד מהר סיני לשמוע לדברי חכמים!

וכי תימא, כיון דאית ליה לדבר שהוא פחות משיעור היתר מן התורה לאוכלו, אין הוא נחשב מושבע ועומד עליו, למרות שיש עליו איסור מדרבנן, ולכן חלה שבועתו על פחות משיעור, וקא חייל חוב קרבן שבועה.

אי אפשר לתרץ כך.

כי והתנן: שבועת העדות שמשביע אדם